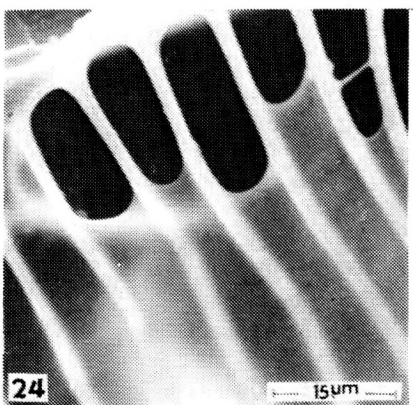
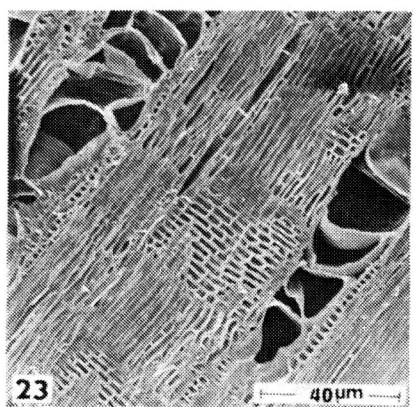
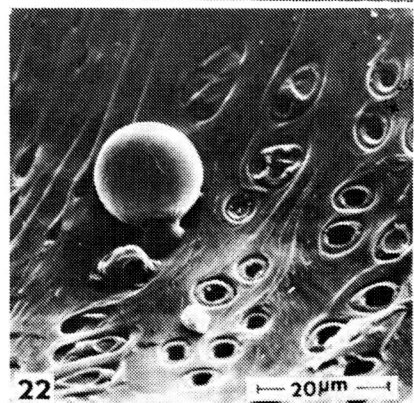
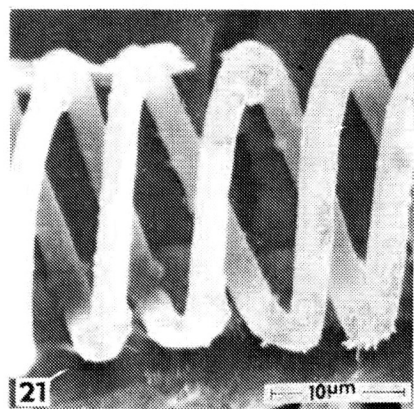

Úlohy sociálnej geografie vo výskumoch vidieckeho obyvateľstva

upchať cievy zvláštnymi útvarmi — tylami. Na obr. 22 pozorujeme proces tvorby tyl. Parenchymatické bunky susediace s cievou sú v belí živé. Pri tvorbe jadra odumierajú, pričom sa vydúva a rastie membrána stenčenin medzi parenchýmom a cievou vo forme bublinovitých útvarov — tyl, ktoré môžu cievu celkom upchať (obr. 23). Tylatácia ciev nevzniká len ako prirodzený jav pri tvorbe pravého jadra, ale aj ako náhodný jav pri niektorých chybách dreva, napr. nepravom jadre, zaparení a tracheomykóze. Zistili sme, že upchatie ciev môže nastať i u niektorých drevín, ktoré netvoria tyly (breza, jelša). Tieto dreviny pri odumieraní parenchýmu vylučujú do ciev protoplazmu, ktorá sa zachyuje na rebríčkovej perforácii vo forme blanitej prepážky (obr. 24).

Podstatný rozdiel v anatomickej stavbe ihličnatého a listnatého dreva súvisí i s rýchlosťou prúdu vody v kmeni. U listnatých drevín sa zistila rýchlosť vodného prúdu v belí 1—2 m za hodinu, zatiaľ čo u ihličnatých drevín len 20—40 cm. Vodný prúd sa pohybuje celou zónou bele, najintenzívnejší je ale v posledných, okrajových 3—5 ročných kruhoch. Smeruje do asimilačných orgánov — ihlič a listov. Len časť vodného prúdu sa zúčastňuje priamo fotosyntetickej asimilácie. Podstatná časť vody sa z ihlič alebo listov odparuje, ochladzuje ich, čo pri silnom slnečnom žiarení zvyšuje odolnosť stromu proti vädnutiu listov. Tým sa les významnou mierou zúčastňuje na návrate vody do atmosféry a na druhotných vodných zrážkach.

Dušan Chovanec

Z viacerých definícií sociálnej geografie vyplýva, že jej hlavným predmetom sú formy priestorovej organizácie a priestorovotvorné procesy základných životných funkcií ľudskej spoločnosti (práca, bývanie, výživa, vzdelanie, rekreácia, sociabilita a prepravovanie sa). Neupriamuje sa jednostranne na krajinu v zmysle určitej časti zemského povrchu, ale orientuje sa na priestorové pôsobenie človeka a sociálnych skupín, ktoré je späté s formami správania obyvateľstva a z nich odvodených priestorovotvorných procesov a funkcií. Všetky základné životné funkcie človeka majú svoje špecifické priestorové požiadavky, charakteristické územné nároky a samozrejme iný sociálnogeografický aspekt skúmania. Jednotlivé funkčné polia sa však čiastočne prekrývajú, podobne ako predmet výskumu vedných disciplín zaoberajúcich sa jednotlivými životnými funkciami. Práve v prieniku základných funkcií, ktorými sa zaoberajú jednotlivé ekonomické a spoločenské vedy je miesto pre integrujúci moment sociálnej geografie.

Správanie človeka, mestského a vidieckeho obyvateľstva bolo v centre pozornosti sociálnej geografie už oddávna. Francúzska geografia, ktorej klasickým predstaviteľom bol Vidal de La Blache sa venovala hlavne správaniu vidieckeho človeka, „aktívnym formám prispôsobenia sa vidieckych skupín obyvateľstva geografickému prostrediu“. V prvej polovici nášho storočia sa výskumy vidieckeho oby-

vateľstva zameriavali hlavne na spôsob života jednotlivých skupín obyvateľstva (roľníci, pastieri, poľovníci atď.), ich rozmiestnenie, hustotu a pohyb v priestore. So zmenami foriem organizácie priestoru a postupom urbanizácie i industrializácie sa téma vidieka, vidieckej krajiny a vidieckeho obyvateľstva začala posudzovať a skúmať z iných zorných uhlov. Dovtedy sa sociálnogeografické práce orientovali hlavne na pochopenie a objasnenie štruktúry regionálne diferencovanej spoločnosti a na vytváranie priestorových modelov základných životných funkcií mestského a vidieckeho obyvateľstva, resp. sociálnych skupín, ktoré sa v priestore rozdielne prejavujú. Neskôr sa začala venovať pozornosť chápaniu a objasňovaniu sociálnogeografických procesov, umožňujúcich vznik nových, prípadne zmenu existujúcich priestorových štruktúr.

V posledných desaťročiach existuje na Slovensku zreteľný migračný úbytok, predovšetkým vo vidieckych sídlach do 2000 obyvateľov. Migračný úbytok je tu väčší ako prirodzený prírastok, takže v 77 % sídiel do 2000 obyvateľov klesá počet obyvateľov. Objasnenie a vysvetlenie príčin a dôsledkov migrácie vidieckeho obyvateľstva do miest, na základe jeho skutočného a potenciálneho správania vo vzťahu k svojim jednotlivým základným životným funkciám, je jednou z dôležitých úloh sociálnej geografie. Mobilita vidieckeho obyvateľstva ako priestorovotvorný proces sa tak stala zaujímavou otázkou sociálnej geografie.

Pohyb vidieckeho obyvateľstva v súvislosti s realizovaním svojich základných životných funkcií je jedným z hlavných kritérií sociálnogeografického chápania jeho správania. Štúdium regionálnych a národnostných diferenciácií v správaní obyvateľstva vo vidieckych sídlach, vplyv rozdielov v počte a štruktúre pracovných príležitostí na jeho správanie, dôsledkov odlišností polohy vidieckych sídiel v kontexte zázemia miest na rozhodovanie sa

človeka, diferenciácií v správaní sa obyvateľov sídiel rôzneho veľkostného typu, krajinného typu, či typu určovaného vývojom počtu obyvateľov, patrí k dôležitým úlohám sociálnogeografických výskumov.

Interdisciplinárny charakter majú aj výskumy sociálnej percepcie kvality života vidieckeho obyvateľstva. Sociálna geografia môže vysvetliť a objasniť faktor geografického prostredia, ktorý sa považuje za dôležitý pri hodnotení kvality života, pochopiť preferencie a percepciu prostredia u rôznych sociálnych skupín. Takisto ani problém životného prostredia vidieckych sídiel v ostatných jeho aspektoch, ktoré vplývajú na správanie a rozhodovanie človeka, nie je v sociálnej geografii zanedbateľný, ba niekedy až limituje správanie a rozhodovanie človeka.

Životné prostredie človeka predstavuje systém možností a predpokladov na uspokojenie určitých jeho nárokov a potrieb, prejavujúcich sa na biologickej, ekonomickej a sociálnej úrovni. Vidiecke sídla majú na jednotlivých úrovniach rôzne možnosti uspokojenia týchto nárokov. Sociálna geografia sa snaží o pochopenie hierarchie preferencií, ktoré vznikajú percepciou kvality životného prostredia na všetkých jeho úrovniach u vidieckeho obyvateľstva. Na základe toho objasňuje podiel jednotlivých aspektov životného prostredia na správanie vidieckeho obyvateľstva a môže prispieť aj k celkovému hodnoteniu životného prostredia vidieckych sídiel. Súčasne poukazuje na disproporcie medzi nárokmi a potrebami (často diferencovanými medzi jednotlivými sociálnymi skupinami) vidieckeho obyvateľstva a skutočnou biologickou, ekonomickou a sociálnou úrovňou životného prostredia.

V poslednom období vystupuje v západnej sociálnej geografii do popredia behaviorálny smer výskumu vidieckeho priestoru. Prístup k riešeniu problematiky vidieka „očami vidieckeho obyvateľstva“ orientujúci sa na jeho názory a predstavy spojené s jeho vnímaním vidieckeho prostredia, umožňuje zachytiť po-

zitívne i negatívne stránky života na dedine. Otázky vnímania a hodnotenia vidieckeho prostredia objektívnymi či subjektívnymi kritériami výberu miest základných životných funkcií človeka a následného priestorového správania obyvateľstva nemožno podceňiť, pretože sú barometrom záujmu alebo nezájmu o bývanie na vidieku.

Súčasný zmeny v našej spoločnosti prinášajú nové momenty i do problematiky priestorového správania vidieckeho obyvateľstva. Rozvoj súkromného podnikania, malá i veľká privatizácia vo výrobnjej i v nevyrobnjej sfére, reprivatizácia poľnohospodárskej pôdy, samospráva obcí, zvýšenie cien tovarov i cestovného sa nepochybne odrazí v priestorovom správaní vidieckeho človeka. Sociálna geografia tým získava veľkú šancu presadiť sa pri riešení týchto problémov, pretože sociálnogeografické poznatky, to znamená poznatky priestorovo-spoločenských súvislostí, budú veľmi žiadané pri vypracovávaní prognóz sociálneho rozvoja, ako i pri rôznych alternatívach riadenia a rozhodovania v ekonomike i v spoločnosti. Objasnenie organizácie vidieckeho priestoru, príčin a následkov reálneho i potenciálneho priestorového správania vidieckeho obyvateľstva umožní sociálnej geografii, v spolupráci s ďalšími vednými disciplínami, dopracovať sa k výsledkom, ktoré pomôžu pri riešení problémov vidieckeho priestoru a vidieckeho obyvateľstva.

Daniel Kollár

Literatúra:

- Barta, G., 1981: Industrialisierung des ländlichen Raumes in Ungarn. Münchener Studien zur S-und WG, Band 21.
 Frolec, V., 1986: Das Dorf im Prozess der gegenwärtigen Veränderungen. MVS, Brno.
 Lettrich, E., 1981: Beiträge zum Urbanisierungsprozess in Ungarn. Münchener Studien zur S-und WG, Band 21.
 Otok, S., 1987: Geografia społeczna. PWN, Warszawa.
 Schaffer, F., 1970: Die Mobilität als raumverändernder Prozess. Geographical Papers, 1, Zagreb.
 Thomale, E., 1972: Sozialgeographie. Marburger Geographische Schriften, Heft 53.

